

FEKETE BERKENYE

az USA-ban

Bill Flemer cikke, fordította: Gentischer Zsófia

Magyar név:	fekete berkenye
Család:	<i>Rosaceae</i>
Típus:	Fás(szárú) lombhullató cserje.
Méret:	0,9m-1,8m magasság, azonos szélesség. Átlag évi növekedés: kevesebb, mint 30 cm
Virágzat:	fehér
Termés:	sötétlilától a feketéig
Ellenállóképesség:	3a zóna USDA
Elterjedés:	Új-Skócia, Florida, Indiana

Megjegyzés: Szívós, sűrű bozótot alkotó cserje, mely jól alkalmazkodik a nedves és száraz területekhez egyaránt. A fényes lombzat ősszel vörössé válik, és ekkor hozza lilás-fekete termését. A növényt napos és árnyékos helyekre egyaránt lehet ültetni.

Kultúrnövény változatok:

var. *elata* – fehér virágzatú tömör, kerek cserje. A fekete gyümölcs télig megmarad.

Magasabb, kevésbé szívós

var. *grandifolia* – Magasabb, nagyobbak a virágai és a gyümölcsök is.

'Autumn Magic' – (Őszi Varázs) – Ősszel élénkpiros lombzatú.

'Morton' (Iroquois Beauty TM /Irokéz Szépség/) – kb. 90 cm magas törpe növény.

'Viking' – 1,2 – 1,8 m-es cserje, fényes mélyzöld lombzata ősszel vörössé válik.

Nagy fekete gyümölcsöt hoz.

A növények leírása nem egzakt tudomány. Mivel közvetlen tapasztalataim a fekete berkenyeről (*Aronia melanocarpa*) nagyrészt a faiskolából származnak, a szokásos referenciakönyveimet használtam, hogy megtudjam, hogyan viselkedik természetes környezetben. A legtöbb szerző csupán lábjegyzetben említi ezt a növényt, szemben sokkal népszerűbb rokonával, a vörös berkenyével (*A. arbutifolia*). De még ez a néhány rövid leírás is eltér egymástól számos alapvető tulajdonságot illetően.

Kezdjük azokkal a tulajdonságokkal, melyekben egyetértenek. A fekete berkenye vonzó külsejű, lombhullató cserje, a rózsafélék családjához tartozik, eredeti élőhelye dél-kelet Kanadától Dél-Karolináig, Georgiáig és Tennessee-ig terjed. Mindannyian dicsérik alkalmazkodóképességét, még a nedves területeken és a száraz, terméketlen talajon is. Utak és kerítések mentén is látható.

A lombzat őszi borvörös – élénkpiros színét említik, mint a növény elsődleges jellemzőjét. A fényes, lilás-fekete termést szintén dicsérik, csakúgy mint a kicsi, fehér vagy rózsaszín ötszirmú virágokat, melyek április és július között jelennek meg, élőhelytől függően.

A gyümölcs többi jellemzőjét illetően a vélemények eltérnek. DeGraff és Witman hét madárfajt sorol fel, melyek fogyasztják ezt a gyümölcsöt, többek között a *cedar waxwing*. A két szerző felsorol 12 madarat, melyek fogyasztják a vörös berkenyét, köztük említik hét olyan fajt, mely kedveli a fekete berkenyét is, ezenkívül a pulyka, a fácán, a vörösbegy, a barázdabillegető és a seregély is.

A 12 faj közül 5 elsősorban a vörös berkenyét fogyasztja, az örvös fajt pedig még a rügyeket is megeszi. (A szófáról is leeszi a gombokat... én nem tartanám őket a ház körül). Michael Dirr azt állítja, hogy a vörös gyümölcsöt az íze miatt hívják angol nyelven „fanyarkának”; ezt még a madarak sem kedvelik. Lehetséges, hogy kényszer hatása alatt fogyasztják, mert a szülei így mondták nekik? Lehet, hogy a „kedvenc étel” azt jelenti, hogy jobban kedvelik, mint egy kiadós verést, vagy mint a szobafogságot? Lépünk tovább.

A másik terület, ahol a szakértők véleménye eltér a magasság és a növekedési jellemzők. Az egyik vélemény szerint a fekete berkenye magasabbra nő, mint a vörös, 3 méteresre; mások szerint a vörös a magasabb 1,8-3 méteres magasságú, míg a fekete 90cm-1,5m. További vélemények szerint a vörös berkenye magassága 60cm-2,5m. Növekedési jellemzők? Egyes szakértők szerint a vörös berkenye szívós, mások szerint nem. Ellenállóképesség: 5-8, vagy ha jobban tetszik 3a, 4b, 3b-7b, 4-9. Egyéb kérdés az ellenállóképességgel kapcsolatban?

Úgy tűnik, Dirr adja a leghasznosabb információkat ebben a témában a változatok felsorolásával. A fekete berkenye egy változatát (A. elata) úgy jellemzi, hogy sokkal magasabb, mint az alapfaj, 3 méternél is magasabb, nagyobbak a virágai, és a gyümölcsei. Leír számos kultúrnövény változatot is, melyek általában tömöttebbek, és szebben színeződnek ősszel.

Nem gyakran fordul elő egy átlag faiskola készletében, de szerencsére a fekete berkenye egyre inkább megkapja a megérdemelt elismerést. Fényes fekete, lelógó gyümölcsfürtjei az élénkzöld levélháttérrel kellemes látványt nyújtanak nyáron, de virágzáskor, és ősszel is csodálatos képet mutat, még távolról nézve is.

Ez a cserje elvisel bármilyen körülményt: mocsaras területet, száraz homokos talajt, aszályt, sőt és környezetszennyezést. Talán csak a fényviszonyokra érzékeny; tűri a félárnyékot, de ha sötét helyeken tartják megnyúlik, és érzékenyebb a lisztharmatra.

Rengeteg ellentmondás van a berkenye-terminológiában – néhány forrás a különböző berkenyefajokat a *Pyrus* nemzetséghez sorolja, míg mások a *Photinia* nemzetséghez. Eddig még nem láttam olyan forrást, mely egyetértene egy másikkal, kivéve abban, hogy milyen nehéz ezt a nemzetséget besorolni.

Bean, James W. Hardin cikkére hivatkozva („The Enigmatic Chokeberries” (A rejtélyes berkenyék), *Bull. Torr. Club* 100 178-184, 1973.) azt állítja, hogy lehetetlen megkülönböztetni az *Aronia prunifolia*-t az *Aronia melanocarpa*-tól. Ezt a genetikai alapcsúszásának tulajdonítja, ami miatt az *Aronia arbutifolia*, és az *Aronia melanocarpa* kereszteződött/összekeveredett. Mivel a magok beporzás nélkül is elvethetők így szaporodni is tud a növény, és változatok jönnek létre.

Swink és Wilhelm hasonló megfigyeléseket tett; az a véleményük, hogy bármilyen növényt, amelynek sima levelei és virágzata van, *Aronia melanocarpa*-nak kell tekintenünk.

Hogy tovább bonyolítsuk a dolgot, sem az *Aronia prunifolia*, sem az *Aronia melanocarpa* nem színeződik jól ősszel. Mivel nehéz megkülönböztetni a fajokat, megeshet, hogy rosszul címkézik fel a növényeket. Amikor a növény kiválasztásánál az őszi szín a szempont, érdemes ősszel vásárolni. Könnyen átültethetők, még közvetlenül tél előtt is el lehet ültetni a növényt.

Melegen ajánlom azt a növényt azoknak, akik szeretnének valami régimódit, de mégis valami mást.

Levélzet

Csak a növény felső 2/3-án hoz leveleket, melyek élénk fényes zöldek, mutatósak, és áprilisban jelennek meg. Csak 2,5-7,5 cm hosszúak, általában mentesek a betegségektől, és kártevőktől. Sajnos a levelek az évszak előrehaladtával besötétednek, így elrejtik a sötét gyümölcsöket.

Taxonómiai leírás

Ellipszis, fordított tojás alaktól a hosszúkás fordított lándzsa alakig váltakozik, kihegyesedő, vagy tompa csúccsal. 2,5-7,5 cm hosszú, teljesen, vagy szinte teljesen sima levelekkel. A széleknél enyhén fűrészkes, a levélnyél 0,6 cm vagy kisebb.

Virágzat

Jól mutat a fényes levélzettel a háttérben, fehéres-rózsaszínes virágait laza 8-as sátorvirágzatban május közepe táján, melyek kb. 5,0 cm szélesek.

Taxonómiai leírás

Sima 3,5-5,0 cm széles, laza virágzat, melyben átlag 5-8 db 0,9 cm méretű virágot tartalmaz, vöröses hímportokokkal.

Gyümölcs

A 0,6 cm átmérőjű kékesfekete gyümölcsök 10-es ernyőkben csüngnek a piros kocsányokon. Szeptemberben színeződnek, de nehezen észrevehetőek, míg a levelek nem színeződnek, és le nem hullanak. A gyümölcsök egészen januárig megmaradnak, ám ekkor már kezdenek elfonnyadni.

Az elnevezése (angol neve „fanyar”-t jelent) az ízére utal, melyet a madarak valószínűleg nem kedvelnek, de kellemes ízű, ha kissé édesítjük. Néhány cég, például a Wildland, már gyárt Aronia gyümölcslevet fogyasztásra.

Az énekesmadarak, és a hegyvidéki vadszárnyasok kedvelik a kesernyés gyümölcsöt a téli hónapokban, csakúgy, mint számos kisemlős is.

Taxonómiai leírás

Magvas gyümölcs, 0,6 cm átmérőjű, gömbölyű, lilás-fekete.

Őszi szín

A karmazsinvöröstől a borvörösön át a barackszínig terjed a levélzet késő októberi színe.

Kéreg

Nem különösebben feltűnő a berkenye a vörösesbarna sima kérgre, jól látható foltok vannak rajta, kunkorodva hámlik le. A fiatal ágak vékonyabbak, sárgásbarnák, ezüstös pikkelyekben hámlik a kérgük.

Patológia

Ez a faj csaknem teljesen mentes a betegségektől, és kártevőktől. Előfordulhat a gally és a gyümölcs penészesedése, levélfoltosodást, és rozsdásodást is tapasztaltak már, de ennek soha nem volt káros mellékhatása.

Szaporítás

A magokat rétegezve kell nedves tőzegbe tenni 3 hónapra 1-5 C° közötti hőmérsékleten.

A koratavasszal vett félfás dugványok maguktól legyökereznek – én magam 100%-os sikert értem el 1000ppm IBA-ba bemártással.

A tóosztás szintén sikeresnek bizonyult. Az éles ásóval levágott gyökérsarjak majdnem mindig megerednek, bárhová ültetjük át a kertben.

Megjegyzés

Mint minden berkenye, ez a cserje is minden évszak növénye. A környezetszennyezés-, aszály-, rovar- és betegségtűrése megmagyarázza miért olyan népszerű a faiskolákban – „Az első tíz-plussz-egy cserje Minnesotában” közé sorolta a *Minnesota Horticulturalist* 106(6) 152-154, 1978 június-júliusi száma.

Felhasználási javaslatok

Nagy tömegben a leghatásosabb, határoló sövényként is jól használható ez az alacsonynövésű cserje. Nyújtott formája miatt nagyszerű háttért ad az alacsonynövésű évelőknek, vagy talajtakaró növényeknek szabályosabb, szűkebb helyeken.

Mivel jól tűri a szárazságot, az összetömörödött és sós talajt, az utak, autópályák és parkolók ideális növénye.

Növénytársulások:

Mocsaras területek

Betula pumila, *Calpogon tuberosus*, *Chamaedaphne calyculata angustifolia*, *Dryopteris thelypteris pubescens*, *Hypericum virginicum*, *Larix laricina*, *Osmunda regalis spectabilis*, *Rhus vernix*, *Spiraea tomentosa rosea*, *Vaccinium corymbosum*, *Vaccinium macrocarpon*.

Megművelt, tőzeges területek

Aletris farinosa, *Alnus rugosa*, *Asclepias incarnata*, *Ludwigia alternifolia*, *Populus tremuloides*, *Salix glaucophylloides*, *Solidago patula*, *Xyris torta*.

Tőzeges, erdős síkság

Bartonia virginica, *Gaultheria procumbens*, *Nyssa sylvatica*, *Populus tremuloides*, *Quercus palustris*, *Rubus hispidus*.

Száraz, homokos talaj

Hieracium canadense fasciculatum, *Lespedeza capitata*, *Potentilla simplex*, *Vaccinium angustifolium*, *Viola fimbriatula*.

Gyógyhatása

Régebben csekély gyógyhatást tulajdonítottak a növénynek, ám újabb kutatások szerint az *Aronia melanocarpa* magas koncentrációban tartalmaz polifenolokat, és antociánokat, melyek serkentik a keringést, védik a húgyvezetékét, és erősítik a szívet.

Az illinoisi egyetemen folyó kutatások szerint az *Aronia* tartalmazhat olyan összetevőket, amelyek hatásosak a rák, és a szívbetegségek ellen.

Bill Flemer a kingstoni Mapleton Faiskolában érhető el. Tel. (609) 430-0366

<http://www.aronia-hu.hu/>